Секция 1
"Теоретические аспекты налогообложения"

УДК 336.225

Амбрик Л. П.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТАВЛЕННЯ ДО ФІСКУ

Анотація. Розглянуто психологічні особливості сприйняття сплати податків та можливі шляхи подолання конфлікту інтересів між державою і платником податків за рахунок гармонізації фіскальної політики.

Аннотация. Рассмотрены психологические особенности восприятия уплаты налогов и возможные пути преодоления конфликта интересов между государством и налогоплательщиком за счет гармонизации фискальной политики.

Annotation. The psychological features of the discharge of tax's sense and the eventual tracks of the negotiation of the conflict of interests between the state and the taxpayer by harmonization the fiscal policy is studied.

Ключові слова: фіскальна політика, ухилення від оподаткування, конфлікт інтересів.

Незаперечним є той факт, що поведінка конкретних суб'єктів зумовлена їх мотивами, а точніше інтересами. Й. Шумпетер у праці "Капіталізм, соціалізм і демократія" проаналізував сферу політики як ринок, на якому "політичні підприємці" цікавляться голосами виборців, а не їхніми доларами". З подібних трактувань почала формуватися економічна теорія політики, а також теорія суспільного вибору, на основі яких державних діячів, політиків, навіть простих виборців уподібнюють господарюючим суб'єктам, які переслідують власні інтереси [1, с. 17].

Оскільки фіскальна політика є реалізацією фіскальних інтересів держави як суспільного інституту, то вона має задовольняти вказані інтереси на двох рівнях: необхідному та достатньому. Перший передбачає забезпечення функцій держави як такої, тобто апарату управління. Другий – використання ресурсів та інструментів з метою забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. Державу репрезентують владні структури.

Фіскальна, зокрема податкова, політика формується на політичній арені, що дуже ускладнює ефективність та дієвість її використання для стабілізації економіки. Як це не парадоксально, але дефіцити бюджетів мають властивість бути політично привабливими, а надлишки сприймаються в політичному плані болісно. Зниження податків є політично привабливим, як і збільшення урядових видатків [2, с. 61].

Модель "політичного капіталізму" передбачає нагромадження капіталу шляхом отримання доступу до політичних і адміністративних ресурсів. У цій системі основне місце належить новому класу ренто орієнтованих підприємців, які досягають економічних цілей через "політичні інвестиції" у вищі державні посади, силові структури, політичні партії, депутатський і чиновницький корпуси. У відповідь вони одержують політично обумовлені пільги та привілеї, доступ до бюджету і державної власності, імунітет до закону тощо. Вирішальна роль у структуруванні політико-економічного процесу, а також простору реальної політичної боротьби належить клієнтарно-патронатним відносинам і зв'язкам [3, с. 64].

Іншим психологічним аспектом, що характеризує інтереси платників податків і громадян-виборців, є ставлення до обов'язку сплати податків. Примусовий характер сплати обов'язкових платежів державі в обмін на суспільні блага називають податком за Пігу. Як стверджував Е. Сакс, "послух і примус є необхідними елементами податкової теорії " [4, с. 17]. Існує й інше трактування сутності податків. Податок, що сплачується на основі свідомого індивідуального вибору і власної оцінки характеру державної діяльності виборцем – платником податку, дістав назву "податок Кларка".

Фіскальний обмін "податки – блага" передбачає й існування такої проблеми, як "проблема безбілетного пасажира" (free rider problem). Користуючись вигодами суспільних благ, громадяни прагнуть не оплачувати їх. Оскільки демократичне суспільство – сукупність іманентно недосконалих громадян, то free rider постає як проблема, що випливає із самої людської природи.

Наслідком виходу державних видатків і податків за межі функціонування суспільно необхідних функцій стає зростання опору платників фіскальній експансії держави, який набуває як легальних, так і нелегальних форм [5, с. 25].

© Амбрик Л. П., 2010

Фіскальна практика розмежовує такі поняття, як легальні методи зниження податкових зобов'язань (tax avoidance), від англійського слова to avoid − уникати, тобто уникнення сплати податків, та незаконне ухилення від оподаткування (tax evasion).

Уникнення податків − це легальний обхід оподаткування, що передбачає зменшення податкових зобов'язань, при чому засобом досягнення виступає законодавча база.

Ухилення від оподаткування − спроби платників податків не платити обов'язкові платежі шляхом порушення податкового законодавства; невиконання громадянами свого конституційного обов'язку.

Ухилення від сплати податків розглядається з точки зору таких проблем:

індивідуальна поведінка споживача чи фірми в умовах можливого покарання за ухилення від сплати податків. При цьому суб'єкт господарювання, що ухиляється від сплати податків, може витрачати різні ресурси для того, щоб або зменшити податкову базу, або корумпувати податкові органи;

поведінка податкових органів, призначених контролювати справляння податків в умовах можливої корумпованості та діючих при цьому обмеженнях. Ці обмеження включають частоту податкових перевірок, їх ефективність, затрати на проведення перевірок тощо;

поведінка держави, яка заінтересована у справлянні податків як джерела доходів і затрачає відповідні ресурси на їх збір та боротьбу з ухиленням від оподаткування [6].

Як зазначає відомий французький теоретик фінансового права Поль Марі Годме, "законне" і "незаконне" ухилення від оподаткування може також чинитися з міркувань морального порядку: "Для багатьох громадян усвідомлення податкових обов'язків значно слабше, ніж моральних. Для багатьох украсти в казні не означає вкрасти взагалі..." [7, с. 71].

Морально-психологічне задоволення від матеріальної вигоди, джерелом якої стає зекономлений на податках особистий дохід, посилюється за геометричною прогресією, тоді як настрої невпевненості в успіху, побоювання розкриття зростають у арифметичній прогресії. Жадоба збагачення затьмарює громадянський обов'язок законослухняності; передчуття вигоди, авантюрний азарт присвоєння випереджають страх покарання, чим і пояснюють поведінку платників податків [7, с. 72].

Отже, психологічні аспекти ставлення до фіску відображають конфлікт інтересів між державою, яку уособлює депутатський і чиновницький апарат, платниками податків та громадянами-виборцями. Подолання такого конфлікту можливе за рахунок гармонізації у ході реалізації фіскальної політики таких її критеріїв, як фіскальна достатність, економічна ефективність та соціальна справедливість; оптимізації бюрократичного апарату; відповідальності учасників фіскальних відносин за свої дії чи бездіяльність; підвищення податкової культури населення; прийняття непопулярних рішень, які у перспективі забезпечать економічне зростання й підвищення добробуту громадян та за рахунок досягнення рівноваги між вигодами і тягарем оподаткування.

Наук. керівн. Крисоватий А. І.

Література: 1. Кізима Т. О. Демократія і державні фінанси: двоєдинство проблем і можливостей / Т. О. Кізима // Світ фінансів. – 2004. – Вип. 1. – С. 15–21. 2. Крисоватий А. І. Податки та інфляція: філософія залежності / А. І. Крисоватий // Світ фінансів. – 2006. – Вип. 4. – С. 56–66. 3. Мошенець О. В. Необхідність і шляхи подолання бюрократичної складової економічного розвитку України / О. В. Мошенець // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 7. – С. 63–70. 4. Іванов Ю. Б. Податкова система : підручник / Іванов Ю. Б., Крисоватий А. І., Десятнюк О. М. – К. : Атіка, 2006. – 920 с. 5. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення / А. М. Соколовська. – К. : Знання-Прес, 2004. – 454 с. 6. Десятнюк О. М. Моніторинг податкових ризиків : навч. посібн. / О. М. Десятнюк: – Тернопіль : Воля, 2005. – 216 с. 7. Кізима Т. О. Державні фінанси в умовах демократії : навчальний посібник / Т. О. Кізима, А. Я. Кізима, С. В. Савчук. – Тернопіль : ТНЕУ, 2006. – 134 с.

Манохина И. В.

УДК 336.221.264

ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ НАЛОГОВОЙ НАГРУЗКИ

Аннотация. Рассмотрены проблемные аспекты оценки налоговой нагрузки, проанализированы методики определения налоговой нагрузки.

Анотація. Розглянуто проблемні аспекти оцінки податкового навантаження, проаналізовано методики визначення податкового навантаження.

Annotation. The problem dimensions of the estimation of the tax burden are considered the techniques of the estimation of the tax burden are explored.

Ключевые слова: налоговая нагрузка, методика определения налоговой нагрузки, НДС.

Налоговая нагрузка на конкретный хозяйствующий субъект отражает ту часть произведенного данным субъектом общественного продукта, которая перераспределяется посредством нало-

---

© Манохина И. В., 2010